

Украине и дачи взятки в Азербайджанской Республике в частности, имеет многоуровневый характер. Демократизация политической системы общества в рамках общесоциального противодействия предоставлению неправомерной выгоды в Украине и дачи взятки в Азербайджанской Республике является наиболее эффективным направлением данной деятельности.

Список использованных источников:

1. Фіалка М.І. Неповнолітня злочинність: сучасний стан та напрямки профілактики / М.І. Фіалка // Вісник кримінологічної асоціації України : збірник наукових праць [редкол. Л.М. Давиденко, Т.А. Денисова, О.М. Джужа та ін.]. – Харків: Золота миля, 2013. – № 5. – С. 133-140.
2. Бойко А. Системна корупція в Україні: особливості її проявів та проблеми запобігання / А. Бойко // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юридична. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2012. – Вип. 56. – С. 349–354 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/18518/%C0>. (дата звернення: 20.10.2016).
3. Лише на один бал піднялась Україна у світовому рейтингу сприйняття корупції: Transparency International Ukraine. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ti-ukraine.org/CPI-2015/press_ukraine_CPI-2015. (дата звернення: 10.11.2016).
4. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: [монографія]. – Київ: КНТ, 2008. 368 с.
5. Мельник Н.И. Криминалогические и уголовно-правовые проблемы противодействия коррупции: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Н.И. Мельник. – Киев, 2002. – 32 с.
6. Бойко А. Проблеми ефективності правоохоронних органів із запобігання та протидії корупції в Україні / А. Бойко // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2012. – Вип. 55. – С. 211–215.

КОЗАК В. М.,

аспірант кафедри кримінального права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.346

**КРИМІНОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ**

Статтю присвячено дослідженню кримінологічних факторів встановлення кримінальної відповідальності за незаконний обіг транспортних засобів. Досліджено суспільну небезпечність, відносну поширеність та динаміку вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 289-290 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: кримінологічні фактори, незаконне заволодіння транспортним засобом, знищення, підробка, заміна ідентифікаційних номерів транспортного засобу, суспільна небезпечність, відносна поширеність.

Статья посвящена исследованию криминалогических факторов установления уголовной ответственности за незаконный оборот транспортных средств. Исследованы общественная опасность, относительная распространенность и динамика совершения преступлений, предусмотренных ст.ст. 289-290 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: криминалогические факторы, незаконное завладение транспортным средством, уничтожение, подделка, замена идентификационных номеров транспортного средства, общественная опасность, относительная распространенность.

The article investigates criminological factors establish criminal liability for trafficking vehicles. Social danger, the relative prevalence and dynamics of crimes under Articles 289-290 of the Criminal Code of Ukraine are studied.

Key words: criminological factors misappropriation of vehicle destruction, tampering, replacement vehicle identification number, social insecurity, relative prevalence.

Вступ. Кримінальний кодекс (далі – КК) України не містить окремої норми, яка б встановлювала кримінальну відповідальність за незаконний обіг транспортних засобів, тобто норми, яка б охоплювала органічно пов'язані форми його прояву, зокрема, незаконне заволодіння транспортним засобом, підробку його ідентифікаційного номеру, технічного паспорту, продаж чи використання такого транспортного засобу, ухилення від розмитнення, незаконне втручання в електронні бази даних транспортних засобів, підробку документів та бланків тощо. Це пояснюється тим, що суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, мають історично-мінливий характер. Досить часто діяння, які раніше не визнавалися злочинними, наразі визнаються законодавцем такими, і навпаки. Це стосується і злочинів, пов'язаних із незаконним обігом транспортних засобів, зокрема автомобілів.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення кримінологічних факторів встановлення кримінальної відповідальності за незаконний обіг транспортних засобів. Незважаючи на те, що незаконний обіг транспортних засобів не вичерпується лише незаконним заволодінням транспортним засобом, знищенням чи підробкою його номерів вузлів та агрегатів, дослідження суспільної небезпечності та відносної поширеності діянь будемо проводити лише на прикладі ст.ст. 289-290 КК України, оскільки виявити відносну поширеність інших діянь, пов'язаних з незаконним обігом транспортних засобів, не є можливим. Окрім того, угон та заміна ідентифікаційних номерів транспортного засобу, як правило, передують створенню одного з різновидів незаконних автомобілів, а саме – так званих «двійників», тобто автомобілів, які на зовнішній вигляд просто ідентичні. В них однакова марка, модель і навіть колір, однакові номери агрегатів і дуже часто ідентичні номерні знаки. Але тільки один з таких автомобілів законний, всі інші – це акуратно виконана і продумана фальшивка. Причому майже всі вони мають незаконне минуле. Автомобіль міг бути викрадений або не розмитнений після перетину державного кордону. Щоб ці факти не виявилися, підробляють документи на автомобілі та змінюють їхні номери.

Результати дослідження. Криміналізація діянь, які сприяють незаконному обігу транспортних засобів, зумовлена такими кримінологічними факторами, як їх суспільна небезпечність та відносна поширеність.

Сутність такої категорії як суспільна небезпечність полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду відносинам, які охороняються кримінальним законом, або містить реальну можливість заподіяння такої шкоди. Критеріями оцінки суспільної небезпечності є об'єктивні й суб'єктивні ознаки злочину: об'єкт, на який посягає злочин, наслідки, спосіб вчинення злочину, форма вини, мотив, мета та ін. Тільки їх сукупність може розкрити об'єктивну, реальну небезпечність злочину, його тяжкість [1, с. 73].

Суспільна небезпечність діяння визначається, насамперед, важливістю, значущістю тих суспільних відносин, на які воно посягає (об'єктом), а також тими наслідками (шкодою, збитком), які настають [2, с. 40].

Як свідчить практика, не дивлячись на незначну питому вагу у загальній структурі злочинності в Україні, незаконне заволодіння транспортними засобами має значну суспільну небезпечність, зміст якої, з одного боку, обумовлений посяганням на безпеку руху та експлуатації транспорту, враховуючи, що цей злочин (ст. 289 КК) визначений у розділі XI Особливої частини КК як такий, що спрямований на зазначений об'єкт кримінально-правової охорони, а з іншого – це діяння посягає на одне з ключових конституційних прав особи та громадянина (ст. 41 Конституції України) – право власності, яке не може бути протиправно порушеним як фізичними, так і юридичними особами [3, с. 91-92].

Але, наприклад, О.І. Коробєєв указував, що «суспільна небезпечність угону обумовлена зовсім не тим, що при його вчиненні має місце посягання на власність або особу, а тим, що створюється стан неконтрольованого використання транспортних засобів, тобто порушуються відносини в сфері безпеки функціонування транспорту» [4, с. 108-109].

На думку Г.В. Галахової, угони в першу чергу «завдають шкоди громадській безпеці, у тому числі знижують безпеку руху на дорогах, спричиняють людські жертви та завдають шкоди здоров'ю людей, призводять до знищення й пошкодження транспортних засобів і дорожніх споруд» [5, с. 39].

Щодо складу знищення, підробки або заміни ідентифікаційних номерів транспортного засобу, то М.І. Хавронюк вважає, що ст. 290 КК України є прикладом надмірної криміналізації. Він стверджує, що дії, передбачені ст. 290 КК, по суті являють собою приховування незаконного заволодіння транспортним засобом (у деяких випадках – приховування іншого злочину). За відсутністю ст. 290 КК, якщо такі дії заздальгідь не обіцяні, їх слід кваліфікувати, за наявності інших необхідних ознак, за статтями 209 або 396 КК, а якщо заздальгідь обіцяні, – за ч. 5 ст. 27 КК і за іншою відповідною статтею [6, с. 319].

На думку В.В. Віскунова, криміналізація знищення, підробки або заміни ідентифікаційного номера транспортного засобу є достатньо обґрунтованою. Це самостійне суспільно-небезпечне діяння, котре слід кваліфікувати як злочин, якому, у першу чергу, притаманні свої специфічні основний

безпосередній об'єкт і предмет злочину, а також небезпечні форми поведінки людини у вигляді знищення або підробки ідентифікаційного номера транспортного засобу. Суспільна небезпечність досліджуваного злочину визначається не тільки метою приховати раніше вчинений злочин (злочини), іноді й будь-які правопорушення, а, перш за все, наявністю кваліфікованого способу обману у формі знищення, підробки або заміни ідентифікаційного номеру транспортного засобу для досягнення зазначеної мети, а також мети вчинення злочинів у майбутньому. Такого роду обман може бути вчиненим з будь-якою злочинною метою і є суспільно небезпечним тому, що спрямований стосовно транспортного засобу як об'єкта права власності, джерела підвищеної безпеки та державної реєстрації і обліку. З цього випливає, що знищенню, підробці або заміні ідентифікаційних номерів транспортного засобу притаманні необхідні для криміналізації характер та ступінь суспільної небезпечності, що мають потребу криміналізації, оскільки кримінальна відповідальність та інші види юридичної відповідальності за зазначені вище діяння, крім ст. 290 КК України, у чинному законодавстві відсутні [7, с. 149]. В українському законодавстві передбачена лише адміністративно-правова заборона щодо експлуатації транспортного засобу з номерним знаком, що не належить цьому засобу (ст. 121 Кодексу про адміністративні правопорушення), та транспортного засобу, ідентифікаційні номери складових частин якого не відповідають записам у реєстраційних документах (ст. 121¹ КпАП) [8].

Суспільна небезпечність підробки або знищення ідентифікаційного номера, номера кузову, шасі, двигуна полягає також у тому, що транспортні засоби із сфальсифікованими номерами найчастіше служать засобом вчинення або приховування інших злочинів [9, с. 36-37].

Про підвищену суспільну небезпечність досліджуваних діянь свідчить і те, що законодавець передбачив незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК) та знищення, підробку або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК) як злочини із формальним складом. Вже сам факт посягання на зазначені об'єкти, незалежно від настання наслідків, є кримінально караним.

Вищевикладене свідчить про достатній рівень соціальної цінності відносин у сфері обігу транспортних засобів. Однак, виступаючи позитивною властивістю, соціальна цінність як явище об'єктивної дійсності підкреслює міру шкідливості посягання, підвищуючи або знижуючи її [10, с. 94], але не є достатнім аргументом для криміналізації діяння. Лише сукупність певних факторів свідчить про доцільність кримінально-правової охорони певних відносин.

Як уже зазначалося, ще одним фактором, який впливає на криміналізацію діянь, є їх відносна поширеність. Кримінальне право регулює форму реакції суспільства і держави на такі суспільно небезпечні вчинки індивідів, які, принаймні, є реально можливими, тобто є виявом деяких загальних тенденцій і закономірностей, інакше кажучи – явища не випадкові. Можлива повторюваність – необхідна властивість діяння, віднесеного законом до числа злочинів [11, с. 218].

За повідомленням департаменту інформаційних технологій МВС України та Генеральної прокуратури України у період дії чинного Кримінального кодексу у 2003 р. зареєстровано 9741 злочин, передбачений ст. 289 КК; у 2004 р. – 8200; у 2005 р. – 8207; у 2006 р. – 7081; у 2007 р. – 6806; у 2008 р. – 5793; у 2009 р. – 5184; у 2010 р. – 4278; у 2011 р. – 4682; у 2012 р. – 6177; у 2013 р. – 6770; у 2014 р. – 12584; у 2015 р. – 11423; у 2016 р. – 12188.

За ознаками злочину, передбаченого ст. 290 КК у 2003 р. зареєстровано 285 злочинів; у 2004 р. – 225; у 2005 р. – 285; у 2006 р. – 278; у 2007 р. – 369; у 2008 р. – 338; у 2009 р. – 378; у 2010 р. – 392; у 2011 р. – 351; у 2012 р. – 198; у 2013 р. – 794; у 2014 р. – 771; у 2015 р. – 783; у 2016 р. – 1965.

З вищевикладених даних видно, що в останні роки простежується стійка тенденція до зростання злочинності у даній сфері суспільних відносин.

Відмітимо також, що далеко не всі відкриті кримінальні провадження за ст. ст. 289 та 290 КК доходять до суду та закінчуються обвинувальними вироками. Такий висновок можна зробити, склавши порівняльну таблицю порушених кримінальних справ та кількості засуджених осіб.

Рік	Кількість відкритих за ст. 289 КК кримінальних проваджень	Кількість осіб, засуджених за ст. 289 КК
2003	9741	4369
2004	8200	4452
2005	8207	3775
2006	7081	3413
2007	6806	3499

2008	5793	3098
2009	5184	2950
2010	4278	2680
2011	4682	2171
2012	6177	2646
2013	6770	2561
2014	12 584	2396
2015	11 423	2529
2016	12 188	1957
Рік	Кількість відкритих за ст. 290 КК кримінальних проваджень¹	Кількість осіб, засуджених за ст. 290 КК²
2003	285	38
2004	225	43
2005	285	31
2006	278	34
2007	369	32
2008	338	31
2009	378	30
2010	392	21
2011	351	15
2012	198	13
2013	794	7
2014	771	10
2015	783	4
2016	1965	8

Таким чином, за період з 2003 по 2016 роки зареєстровано 109 114 злочинів за ст. 289 КК. При цьому засуджено було лише 42 496 осіб. Нам вдалося дослідити 462 вироки по кримінальних провадженнях, відкритих за ст. 289 КК. За цей же період було зареєстровано 7 412 злочинів за ст. 290 КК, а засуджено лише 317 осіб. Ми дослідили 64 вироки по кримінальних провадженнях, відкритих за ст. 290 КК. Але варто зауважити, що у разі вчинення особою декількох злочинів, облік ведеться за статтею КК України, санкція якої передбачає більш суворе покарання. Тому певна кількість злочинів може бути не відтворена у звітності судів. Окрім того, судова статистика ведеться за кількістю засуджених осіб, а у вчиненні одного злочину можуть брати участь декілька осіб.

З вищеведених даних видно, що лише близько 39% кримінальних проваджень за ст. 289 КК та 4,3% кримінальних проваджень за ст. 290 КК доходять до суду та закінчуються обвинувальними вироками. Така ситуація пояснюється тим, що угони автомобілів, як правило, – це сфера діяльності професійних злочинців, які мають необхідні засоби і навички проникнення в салон автомобілів, готові до здійснення крадіжки з використанням насильства, мають зв'язки, необхідні для збуту викраденого транспортного засобу [12, с. 213]. Саме тому досить часто не вдається встановити осіб, які вчинили незаконне заволодіння транспортним засобом.

Автомобілі викрадають «на замовлення», для розбору на запчастини або для того, щоб повернути власнику за винагороду. У першому і другому випадку нерідко вдаються до знищення, підробки або заміни ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова транспортного засобу [12, с. 213]. Даний злочин взагалі часто не вдається виявити. Так, у ст. 35 Закону України «Про Національну полі-

¹ Наведені дані взяті зі щорічних звітів Департаменту інформаційних технологій МВС України та Генеральної прокуратури України.

² Наведені дані взяті з інформації, наданої Державною судовою адміністрацією України.

цію» від 2 липня 2015 р. визначено повний перелік обставин, за яких поліцейський має право зупинити транспортний засіб. Зокрема, поліцейський може зупинити автомобіль, якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб є об'єктом кримінального чи адміністративного правопорушення або перебуває в розшуку. Окрім того, поліцейський вправі провести лише поверхневу перевірку транспортного засобу [13]. Якщо ж поліцейський запідозрить, що автомобіль має кримінальне минуле (є двійником, має підроблений ідентифікаційний номер, номер двигуна, шасі або кузова), він повинен викликати експертну службу МВС.

Так, наприкінці серпня 2014 р. співробітники патрульно-постової служби у Вінницькій області зупинили автомобіль «Ауді А-6». В ході перевірки виявилось, що номер кузова і колір автомобіля не відповідають інформації, яка міститься в базі даних. Машину відразу ж відправили на штрафмайданчик, а відносно її власника відкрили кримінальне провадження за статтею 290 КК України. За словами начальника УДАІ УМВС Вінницької області Павла Солоненко, подібні випадки стали масовими. Щотижня інспектори виявляють по 2-3 машини з підробленими номерами або «лівою» документацією. Всього ж у 2014 році тільки на Вінничині виявили до 200 автомобілів-двійників.

Причому до правоохоронців потрапляють далеко не всі нелегальні транспортні засоби. Тобто злочин, передбачений ст. 290 КК України, належить до так званих латентних злочинів. Точніше, виявляють тих, хто знехтував елементарними правилами безпеки. На штрафмайданчиках «порошиться» тільки вершина айсберга. Реально подібних машин на порядок більше. Підтвердженням цьому служать статистичні дані продажу авто. Приміром, за липень 2014 р. по всій країні продали менше 6 тисяч нових машин, що в 2-3 рази менше, ніж рік тому.

Щоб уникнути викриття, для ролі «двійників» спеціально підбираються машини, у яких номери кузова розташовані у важкодоступних місцях. Приміром, у того ж Mercedes-Benz, щоб їх виявити, доводиться мало не розбирати половину автомобіля, тому на таку трудомістку процедуру правоохоронці йдуть лише в крайніх випадках, якщо автомобіль знаходиться у розшуку.

Хоча для створення «двійника» не обов'язково перебивати номери кузова, двигуна чи шасі. Щоб уникнути цього, за поліцейською базою даних знаходять автомобіль тієї ж моделі, кольору, року випуску, що ввезений з-за кордону, але не розмитнений чи викрадений. Унаслідок втрати (насправді такої немає) замовляють дублікат техпаспорта і держномерів «чистого» автомобіля, а номер кузова не змінюють. «Перебивання» виявлять, тому вважається, що більше шансів пройти звірку при справжніх номерах. З положення виходять досить просто. В процесі виготовлення дубліката техпаспорта вказують всі дані від «оригіналу», а ось номер кузова виправляють на другий – від «двійника». В результаті на дорозі працівники поліції дивляться документи, звіряють номер кузова з тим, що в техпаспорті, та не виявивши нічого підозрілого, відпускають водія. Підробка може розкритися лише, якщо номери кузова вони перевіряють по базі [14].

Зауважимо, що не завжди власник «чистого» автомобіля здогадується про наявність «двійника» та допомагає отримати дублікат техпаспорту. У таких випадках виготовляють підроблений документ.

Так, громадянин А. 27 лютого 2014 року приблизно о 18 годині в с. Полиці Володимирецького району Рівненської області купив у нестановленої досудовим слідством особи автомобіль марки «MERCEDES-BENZ C220 СДІ» із документом – свідоцтвом про реєстрацію транспортного засобу, який надрукований на бланку, виготовленому струменево-крапельним способом друку, що не відповідає способу, який застосовується на підприємстві ТОВ «Знак» Консорціуму «ЄДАПС», яке здійснює випуск бланків документів даної категорії. При цьому, знаючи, що вказаний документ є підробленим, гр-н А. використовував його до 12 години 40 хвилин 12 березня 2014 року, тобто до моменту виявлення та вилучення працівниками міліції. При цьому дії гр-на були кваліфіковані за ч. 4 ст. 358 КК (Використання завідомо підробленого документа) [15].

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що криміналізація діянь, передбачених ст.ст. 289-290 КК України, є цілком обгрунтованою. Це пояснюється тим, що дані злочини є суспільно небезпечними та мають значну поширеність, яка, до того ж, останнім часом зростає з року в рік. Окрім того, угона та заміна ідентифікаційних номерів транспортного засобу, як правило, являються складовою схеми по створенню та реалізації автомобілів-двійників. Цілком логічно, що одна особа не може реалізувати подібну схему. Як правило, у створенні та реалізації автомобілів-двійників беруть участь організовані групи чи навіть злочинні організації, що ще раз підкреслює досить високу суспільну небезпечність незаконного обігу таких транспортних засобів в цілому.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / [В.І. Борисов, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна – 5-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 428 с.
2. Пинаев А.А. Курс лекцій по Общей части уголовного права / А.А. Пинаев.– Х. : Юрид. Харьков, 2001. – Книга первая : О преступлении. – 289 с.

3. Колб С.О. Оперативно-розшукова характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Вип. 32. – Т.3 – С. 91-94.
4. Коробеев А.И. Транспортные правонарушения: квалификация и ответственность / А.И. Коробеев. – М. : Юрид. лит., 1990. – 128 с.
5. Галахова А.В. Уголовно-правовая характеристика транспортных преступлений : [учеб. пособие] / А.В. Галахова. – М. : МССШМ МВД СССР, 1990. – 56 с.
6. Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М.І. Хавронюк. – К.: Істина, 2004. – 504 с.
7. Віскунов В.В. Суспільна небезпечність як умова криміналізації складу знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу / Віскунов В.В. // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 3. – С. 143-151.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
9. Лесных А.В. Расследование подделки или уничтожения идентификационного номера транспортного средства: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Лесных Андрей Владимирович. – Краснодар, 2001. – 211 с.
10. Борисов В.И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины : дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 / В.И. Борисов – Х., 1993. – 399 с.
11. Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация). – М. : Наука, 1982. – 302 с.
12. Кондин А.И. Проблемы борьбы с хищением транспортных средств // Вестник Омского университета. Серия «Право». – 2015. – № 1 (42). – С. 213-215.
13. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верх. Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
14. Автомобілі-клони: як не стати жертвою шахраїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rslviv.at.ua/news/avtomobili_kloni_jak_ne_stati_zhertvoju_shakhrajiv/2014-09-04-13
15. Архів Кузнецовського міського суду Рівненської області за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39290341>

